

ESSZÉ

KOVÁCS IMRE ATTILA

Kresztomátia¹

TEXT.1

A molyan „átutazóként”, tiszteletbeli szórványmagyarként (a nemzet garabonciásaként?) időzöm Ungváron, munkákkal és restanciákkal rakottan. Két-három jól bejáratott útvonalon kóstolgotom a várost, így szelek belőle újabb s újabb darabot. Cseh kockakő, ómagyar kúria, foszladozó, koravén irodaház. Ungvár alighanem az Európa peremébe kapaszkodó szegénység fővárosa. Nyomorúság is van, de több a szegénység: a túlélési akarási, a kuporgatás, a kis célok körül hemzsegő ravaszkodás, a négy égtájnak süvegelő haszonlesés. De azért majd mindenki oldalán ott bököd az elvesztett nemesség láthatatlan kardja, míg az elirigyelhetetlen máról holnapra élés papírkoronáját egyensúlyozza a fején. S ahhoz is eleget voltam már itt, hogy rácsudálkozhassak a kétféle gazdagságra, amely vagy titkos és veszélyes anyagszatákon át küzdötte magát a város fölé, vagy a lelkekbe ásva világít az oda bebocsátottnak. Bizony, jó Ungváron lenni, a végek nagy Egyetemén. Én itt képezném tovább a civilizáció *Sonntagskindjeit*, marasztalnám őket tintalevesre és papírgaluskára, hadd szokják a komisz tanító (élet bácsi) pálcacsattogató kirohanásait!

A báméjszokodásnál, ami szemre ártatlan dolog, jobban izgat, hogy ugyan miféle kultúra terem ezen a „sziken”, milyen organikus ábrákban hajt ki

1 Úgy döntöttem (szerényebben szólva: felismertem és elfogadtam a körülmények „metszéspontja” által kijelölt helyemet), hogy nem próbálom meg összefüggő, történetmondó szövegbe foglalni kárpátaljai emlékeimet. Tartózkodom a jóindulatú vagy az egy gondolatmenettől megszállt hamisítástól, és nem kínálom fel a „kárpátaljiság” laikus modelljét sem. Reményeim szerint így kiderülhet Kárpátalja „szövegszerűsége”, befecjezhetetlen és engem is folyamatosan újra-határozó nyitottsága. Ungvár továbbír engem, az olvasót pedig ...

a sovány napsütés, a megkoplalt földsök és ritka nedvek közepette? Léggökeket ereszt talán, a málló beton terepszínéhez szürkül, s nemlátszani igyekszik? Vagy titkos színeket robbant az égre, s büszkén feszít a tisztáson, amelyen néha átüget egy rövidlátó nyuszi, máskor egy fejét lógató öreg szarvas, vagy egy sörtéktől lefüggönyözött szemű, a cserjésbe máris tovarontó vad-disznó?

Ígyen rakosgattam egymáshoz a szavakat, ihlető messzeségben a tapasztalattól, amikor Csilla (tanszéki nő), félreértve hamleti szerencsétlenkedésemet, egészen egyszerűen elcipelt a Vár utcába, Balláékhoz. Tessék, kezdjünk egymással valamit, legyen súrlódás, fényjelenség, méla bugyborékolás, interferencia, tehát konkrét (drámai!) tapasztalatcsere, mert Károly (a Balla D.) kultúracsináló manus, és ez itt éppen Kárpátalja, ha eddig nem vettem volna még észre... Engem a praxis egyszerűsége mindig összezavar (honnan tudja a tűzserész, hogy az időzített bombán a piros vagy a fekete drótot kell elvágni?), megittam hát a Károlyék gyümölcsteáját, amelyet öblös, derék edényben kaptunk, úgyhogy a borostyánszín tea tömörebbnek, szinte rostosnak tetszett. Jó ital volt. Amikor a szájamhoz emeltem a bögrét és az orrmba szállt a könnyű aroma, az egész szobát ezen az egy korty teán keresztül „kebeleztem be”. Károly felesége főzte, kicsi, erős asszony.

Ekképp üldögéltünk a Vár utcában, valami magától értetődő, éteri irodalmiság nyugalmas légkörében. Károly apukája közénk telepedett, Csilla a fáraó legkedvesebb rabnőjeként mosolygott, és a szobanövények (a hajlék „trópusi” szegletében) abszolút átéreztek a növényi boldogság összes jelenlévő formáját.²

2 Kovács Imre Attila: A nimzoindiai védelem. Pánsíp, hetedik évfolyam, 24. megjelenés, 1999., 20–21. o.

TEXT.2

Mindennek az eleje

1.objektum³

Mindennek a vége

2. objektum⁴

TEXT.3

Mikor Berlinben jártam, úgy csodálkoztam és nevettem magamban azon, hogy ezek itt járkálnak és házakat építenek, mint aki álmában tudja, hogy álmodik, és amit lát, nem valóság, álmokkép csak, tündérmese, játék. Játékháznak éreztem az idegen házat – csak játszották az emberek, hogy ezt ők komolyan veszik – és mikor a vendéglőben fizettem, elámultam, hogy elfogadják tőlem a játékpénzt, amit kezembe nyomtak, mikor átléptem a magyar határt. És lelkem mélyén soha nem hittem el, hogy ők komolyan mondják: hélas! és alas! és wehe! és ahimé! – mikor jaj-t kell mondaniok – és arra gondoltam,

-
- 3 Az ukrán nyelvű szöveg (Szlivka rektor úr aláírásával és az egyetem pecsétjével) igazolja, hogy az UZSDU adjunktusa vagyok (sztársjy vikladács). Ez volt az első hivatalos dokumentum, amit az egyetem kiadott a részemre, s amit az ukrán határőrök legtöbbször nem fogadtak el. Útlevelemet elvették, illetve a vámparancsnokságra kísértek. Később megszokták a határon ki-bejárkáló személyemet.
- 4 A kép a képet ábrázolja. Az eredeti olajfestményt a Magyar Filológiai Tanszék dolgozóitól kaptam ajándékba, amikor elbúcsúztam Ungvártól, s természetesen tőlük is. A festmény hátoldalán a tanszék munkatársainak aláírása található. Ezen rövid szövegek elolvasását (előlnézetből) a festékréteg és egy farostlemez akadályozza. A szöveg takarásban van, „fésztészileg” felülírták.

hogy haláluk percében ők is jajt mondanak majd, mint én. A megfogható ismerős valóság ott kezdődött nekem, ahol átléptem a határt – ha életemben először jártam is arra, ahol átléptem.⁵

TEXT.4

Polaroid

A szent kölyökcsínyeket szeretem, a reggelt,
 ahogy a Nap sistergő labdája
 nagy fénycsörömpöléssel a szobámban köt ki⁶,
 s nem ezeket a rosszcsontú hajnalokat:
 (így öreg betörő mászik át a palánkon,
 zsákjából égi gyertyatartók hullanak;
 végül keservesen fennakad, s a kerítés csúcsán
 kővér fenéke dühében izzani kezd.)
 Legyűrt rémálmokból újjászülető
 szőrös kisdéd az összes hajnalom.
 Húsevő fészkükből (az ágyból) kilépek, s nyekk:
 a Föld józan mágnese
 rögvést a túl korán ébredők
 ösztönösségi világ-áramkörébe kapcsol.
 Nekilendülök, báván előrekavarok,
 kezem kályhacső, lábam vödör.
 Robotnak túl intelligens lennék,
 de embernek, per öt óra harminc, üdítően bamba:
 arcomon nyálvonal, párnaárok és a borosta
 apró öltései. A gonosz konyhai tükör

5 Karinthy Frigyes: Levél. = Vérző Magyarország. Magyar írók Magyarország területéért. (Szerk.: Kosztolányi Dezső) Bp., é. n., 198. o. (Kényes ügy, nem mondom, de így, az ez-redfordulón mégiscsak történelem.)

6 Anekdót: 1999. március 25-én este kövel dobálták meg a kollégiumi szobám ablakát. A szomszédos, elsötétített konyhából figyeltem a „támadókat”, akik valószínűleg nem sejtették, hogy több ablaka lehet a lakrészemnek. Csak a fény vonzotta őket. Egy bőrkabátos, részeg srác biztatta a parkoló autói közt bujkálva a többieket, akik már unták az „üzengést”. Az utolsó lövedék azt hittem, betöri az üveget, de nem. Június 21-én éjjel megismétlődött a dolog, egyetlen koppanást hallottam félálomban.

egy gyilkos agyával méreget, „no lám,
 a kárpáti Frankenstein -
 emlékekből és szép rémségekből
 lazán összevarrva”. Hogy is?...
 Vár az egyetem! Koponyatetőm
 keménykalappá alakul a gondolattól,
 s közalkalmazotti gyors kávé keverek
 (akkróbató!), párdumintásat,
 a túlklórozott vízbe dugva
 a konnektorból táplált
 vasgubancot⁷, hogy (puty-puty)
 gyöngyözzön, forrjon a hólé.
 Helyzetem megvilágosul, ahogy a táj is,
 a domboldal köde kizöldül,
 s ott, fenn, cirkalmas felhők partján
 rám mered Isten cipődoboz:
 az Egyetem.

TEXT.5

AGYRÉM⁸
(villámtréfa)

a szín egyik oldalán van a rendelő, itt egy nagy és zsúfolt íróasztal mellett dolgozik jegyzeteire hasalva a Professzor; az íróasztal előtt egy székek áll a soros páciensnek odakészítve; a másik oldalán műtőasztal, a háttérben hatalmas felirat: AGYSEBÉSZET; kopogtatnak a rendelő ajtaján

PROFESSZOR: *(lecsapja a tollát, dühös)* Na tessék, megint egy beteg! *(sóhaj)* Hol tartana már ezek nélkül az orvostudomány!... *(megadja magát)* Bejöhethet!

7 Lásd az Agyrém című vidám jelenetben megénekelte merülőforralót. A víz- és áramellátás a 6-os koleszban sem volt épp folyamatos. 2000. március 17-én esett meg velem, hogy a konyhai csapot nyitva hagytam, hogy halljam, mikor adják vissza a vizet. Telt-múlt az idő, elfelejtkeztem a dologról, felraktam a fülhallgatót (Tátrai Tibusz szétgítározta a fejemet). A robbanásszerűen meginduló vízszögél küszöbön töltötte a konyhámat.

8 Kovács Imre Attila: Agyrém. = DéliBáb. Kárpátaljai magyar fiatalok lapja. 1998. december, 8. o.

BETEG: *(alázatosan megjelenik egy nagy marmonkannát cipelve)* Professzor úr, ma lesz az operációm, de ha nem alkalmas...

PROFESSZOR: *(közbeváág)* Leülni! *(a beteg gyorsan leül)* Hozott vizet?

BETEG: *(meglöttyöggeti a kannát)* Forralt. *(zsebéhez kap, elemeket szed ki, és az íróasztalra potyogtatja)* És tartalék elemeket is a zseblámpákba.

PROFESSZOR: *(lecsap)* Izzók nincsenek?

BETEG: *(szemérmesen)* Azt a sikeres operáció után adnám oda.

PROFESSZOR: *(elgondolkodva)* Ravasz, nagyon ravasz... *(kiszól)* Nővére!

NŐVÉR *(unottan, kelleetlenül bejön)* Tessék! Lássék!

PROFESSZOR: *(hadarja)* Az elemeket vigye a kardiológiára, és mondja meg, hogy a Sanyi bácsit ki lehet venni a szárazjégből, mert a pészmekeérébe van csere elem, ebből a vízből pedig adjon 3 litert a születetnek, a többit küldje a kórházigazgató lakására egy cédulával, írja rá: kutyafürdetéshez küldik az agysebészeti hálás dolgozói.

BETEG: *(kétségbeesve felugrik, toporog, miközben a nővér elviszi az elemeket és a kannát)* Professzor úr, mi lesz, ha áramszünet jön közbe, vagy elzárják a vizet az operáció alatt?

PROFESSZOR: *(erélyesen)* Leülni! *(megenyhülve)* Legfontosabb a bizalom, a hit. Anélkül nem megy!... De mi is a maga baja?

BETEG: *(tárgyilagosan)* Én, kérem, örült vagyok.

PROFESSZOR: *(szemrehányón)* Szóval a könnyebbik végét fogta meg a dolognak. És hogy kezdődött?

BETEG: *(kényelmesen elhelyezkedik, mesél)* Szóval, kaptam ajándékba egy merülőforralót. Bedugtam a konnektorba, lógatom a vízbe, semmi. Áramszünet. Na jó, majd csak vége lesz. Mikor megjött az áram, akkor meg elzárták a vizet. És ez így ment felváltva, miközben állandóan kérdeztetek, hogy „no, jó a merülőforraló, klassz mi?”

PROFESSZOR: *(csóválja a fejét)* És mikor örült meg végleg?

BETEG: *(gondolkodik)* Október 9-én, délután 17 óra 30 perckor. Egyszerre volt áram- és vízsünet.

PROFESSZOR: *(megélnékiül)* Ne aggódjon, drága barátom, mostantól a legjobb kezekben van! Feküdjön föl szépen a műtőasztalra! *(miközben a beteg felfekszik, kiszól az ajtón)* Gyerekek, operálunk!

öten-hatan betódulnak a színpadra, körtáncot járnak, s vidáman skandálják: operálunk, jaj de jó, operálunk, jaj de jó!; a Professzor figyelmeztetőleg tapsol, mire teljesen körbeállják az asztalt; hirtelen kialszik a világítás

NŐVÉR (*kintről unott hangon beszél*) Professzor úr, elzárták a vizet.

BETEG: (*próbál menekülni a műtőasztalról*) Ugye megmondtam? Haza akarok menni!

PROFESSZOR: (*visszanyomja*) Altatást! (*egy bunkóval fejbe verik a beteget*)

a sötétben folyik az operáció, műszerek csörgése, szöszmötölés

PROFESSZOR: (*utasításokat ad*) Adjunktus úr, tartsa közelebb a viharlámpát!...

Nővérke, nyalja le a szikét!... (*kikiabál az ajtón*) Első asszisztens, ha nem tekeri gyorsabban a pedált, leáll a lélegeztetőgép!... Ez az, vegye le a koponyatetőt. Kész? Nyúljon alá óvatosan, lassan nyújtsa ide! (*tompá bluggyanás*) Mit csinált maga szerencsétlen?!

ORVOS: (*hebeg*) Bocsánat, Professzor úr, kicsúszott a kezemből. Azt hiszem, a beteg agya ide esett a boncvödörbe, a belsőségek közé. Mindjárt megkeresem.

PROFESSZOR: (*türelmetlenül*) Haladjon!

ORVOS: (*bánatosan*) Sajnos nem találom, de valamit összeütök ezekből a maradedékokból... Ugy lehet, kész. Ha szerencsénk van, működni fog.

befejezik az operációt; váratlanul kigyullad a fény, visszajött az áram; az orvosok oldalt húzódnak, figyelik a beteg állapotát, első mozdulatait; a beteg nagy nehezen lekászálódik a műtőasztalról, erőlködve, hunyorogva körülnéz; a mozgása szögletes, gépies; feszült csönd

BETEG: (*akadozva*) Já vövcsvú ukrájinszku movú, bo voná dűzse mölozvűcsná.⁹ És azonkívül indulni akarok a következő polgármester-választáson...¹⁰ Köszönöm, nagyon jól érzem magam, meggyógyultam.

PROFESSZOR: (*döbbenet*) És mi lesz a merülőforralóval?!

BETEG: (*büszkén*) Nem kell merülőforraló! Emberek, dobjátok el a merülőforralóitokat! (*előre jön, a szín elejére*) Le a merülőforralóval! Én feltaláltam... Én feltaláltam...

ORVOSOK: (*kórusban*) Mit?

BETEG: (*ordítva az örömtől*)... a melegvizet!

9 Petro Lizanec – Horváth Katalin: Ukrán nyelv kezdőknek. Ungvári Állami Egyetem, Hungarológiai Központ, Ungvár, 1992. 328. o. (A mondat jelentése: én megtanulom az ukrán nyelvet, mert dallamos.)

TEXT.6

– Nahát, milyen szép vagyok,
 tetszelgett reggel a felesége előtt, és kihúzta magát, pedig a saját tükrükben soha nem tűnt alacsonynak, megnyúlott, a polcon a több méternyi csillogó lexikon, az illett hozzá, legszívesebben valamennyit a hóna alá csapta volna, hadd lássa ebben a ragyogó szerelésben az a szürke tömeg odakinn, nyomában egyik-másik könyv időnként le-lehullik, háta mögött szaporodnak az olvasók, árnyékukkal járna-kelne, de ő nem nyitná ki soha egyetlen megmaradt kötetét sem, akár a valóságban, nem szerette a meglepetéseket, kifejezetten utált becsomagolt, átkötött ajándékokat bontogatni, szembesülni azzal, amit nem tudott, sőt határozottan bosszantotta még a feltételezés is, hogy rajta kívül az éj leple alatt összeállt bármi, esetleg egy fránya gondolat, mert a gondolat, az nem aranyozott, mint a névtáblája, valaki ráérős perceiben kitálalta, meghatározta, mondta, írta, de nem ellene, érdektelen, mert ha ellene, az más, a támadásokat mániákusan elolvasta, krimit bújnak így és horoszkópokat kamaszkorban vagy klimax után, fejébe húzta napóleonkucsmáját, és ment, mint aki tudja, sugallatként, de az asszonynak ez kevés, ennek semmi sem elég, sóhajtozik és piheg, mindig így szokta, ha ő lényeges dolgokra hívja fel a figyelmét.

– Fiacskám, foglalkozz inkább tudományos munkával,

10 Ungvárra utazásom előtt Bíró Zoli kollégám három dolgot kötött a lelkemre: semmi politika, ne fogyasszak mértéktelenül sok alkoholt, és ne hajkurásszam a nőket. Különösen a csinos hallgatónőket kerüljem. Istenemre, nem kerestem a politikát, olykor az talált meg engem. Így alig tudtam elhárítani, hogy meg ne szervezzenek egy találkozózt köztem és a ruszin árnyékkormány vezetője között. Hajmeresztő, de igaz. Az ukrainai választások is felkavarták a kedélyeket. Idős bárisnyák jártak be a tanszékre agítálni, más tanszékek lütségnyilatkozatokat vártak a hallgatóktól. Sikerült bután ravasz vagy ravaszul buta képet vágnom, és persze arról sem tudtam, hogyan bukott meg a városvezetés, illetve a piaci bizniszben érdekelt volt polgármestert hogyan csalták törbe egy benzinkútnál a rendőrök valami elmaradt adósság kifizetését ígérvé. Alkoholt csak egyszer fogyasztottam úgyszólván mértéktelenül, amikor fájós fogamat gyógyítottam egy üveg konyakkal. Protokoll összejevetelen (ilyenből egy volt) illően keveset ittam. 1999. március 15-én az ungvári magyar konzul és az ukrán területi vezető fogadást adott a Druzsba Hotel halljában, svédasztallal, vonóségyessel, értelmiségiekkal. Csudára egyedül maradtam, „néztem ki a fejemből”, vártam, hogy Dupka vagy Gortvai Erzsike gardíroz, csakhát nem (?) ismertek. Végül szegény Brenzovics Lacit boldogítottam, és beszéltem neki mindenféle hülyeségekről. Hogy Udvari professzor gyűrűjét sem tudtam áttörni, megsértődtem, és haza gyalogoltam. Ja, és a nő. Mindíg haza szerettem volna menni.

mióta hajtogatja neki, ez a fontos, hiába, ez a nő rá se hederít, veszi a kosarát és még nagyobb sóhajtozás és pihegés közepette kimegy a piacra, az ő felkészültségével krumplit vásárol, nem érti, lehetne arany betűs névtáblája, amilyen Laurának...¹¹

TEXT.7

Vezetni sokan tudnak, de a tudomány inkább a kevesek dolga¹². A vezető beosztás nem végleg szól, a tudomány szolgálata viszont egy egész életet kitölt. Egyébként az az igazi, ha a kettő egymást segítő módon hat: akinek van tudományos tekintélye, annak a vezetéssel is kevesebb gondja akad.

Engem neveztek már generálisnak, diktátornak, kiskirálynak, noha én a tudománnyal foglalkozó egyszerű embernek tartom magam. Nem szeretem, és remélem nem is szoktam megsérteni a beosztottaimat. Csak akkor vagyok szigorú, ha valaki nem mond igazat. A legfelháborítóbbnak a gyengébbekkel szembeni erőfölény alkalmazását tartom. Ez végképp kihoz a sodromból.

A magyarok? Európai kultúrnép. Nem vallom magam magyarnak, de vállalom a magyarságot. Hogy miért? Normális és kívánatos lenne, ha mindenki ott érezné magát szabadnak és boldognak, ahol él.

Belőlem egy véletlen csinált nyelvész. Egyébként valószínűleg azt csinálnám, mint az öcsém, aki sebészprofesszor.

11 E. B.: Mindennek a közepe. (kézirat részlet) A novella Lizanec Péter professzor úr karikatúrája, aki atyailag igazatná a rábízott tanszéket és a Hungarológiai Központot, ám a nyers hatalmi szempontok és technikák minduntalan lelepleződnek, mert a tudomány, ami mögé behúzódhatnak, nem takarja eléggé. A professzor erejét a látszat fenntartása emésztü fel, emberközeliégnek tűnő kisszerűsége vergődés és nagyolás pólusai közt hánnya-veti. Az írás tanúsága szerint Lizanec tragikomikus „hős”, erejét a hivatali beosztás és a középszer túlélőképessége adja, gyengesége pedig (a saját fontosságának képzetéhez szabott) hiúságából és érzéki esendőségéből fakad. A novella kritikus, már-már kegyetlen (engesztelhetetlen?), csak a belső monológként megvalósuló, a „szerzőt” elhomályosító narráció távolítja el az írást a pamfletszerűségtől. Végző soron „antropológiai” szövegmű (par excellence irodalom).

12 Én a tudománnyal foglalkozó egyszerű embernek tartom magam. Beszélgetés Lizanec Péter professzor úrral. = Hungarológiai oktatás és kutatás az ezredfordulón – nemzetközi szimpózium, 1998. október 21–22.; a Kárpáti Magyar Krónika különkiadása, a MÉKK Hírlevele, Ungvár. 5–6. o.

TEXT.8

Pára

Nos, ez volna hát a tanterem,
s benne a padokba kormányzott ifjúság:
felnírt nagymenő, baba, pupák,
és csigabiga-szemű, kandi értelem.

Körbenézek, milyen a vetés,
az ember-búza, itt, a kibérelt földön.
Határszemléhez nem kell öltöny;
halálhoz szemüveg, fagyihoz a kés.

Beszélek nekik erről-arról,
csupa olyat, amiben véresen hiszek.
A tudományos Erynniszek
üldöztek e jókedvű rajba a bajból.

Jókedv...? Hm! Korosztályi tüntetés.
És én, a lázító, élcet eszkábálok,
hogy mint a tőr a szalmabábot
döfje át az álszent valót a röhögés.

Figyel is rám a falu szépe,
kit rossz busz ráz idáig, át a hajnalon.
Anyá lesz, nem okos hajadon,
ha akad addigra hű, robotos férje.

A másik jegyzetel és felír.
Állásra vár, többször megtelik a füzet.
Csak írjon! Hiszen a sors süket,
és bölcs, magyar panaszfálnak jó a papír.

Ő, ott hátul, tudom, elszökik,
mert huzatos az élet, vékony a hrivnya.¹³
Készül lelkében a tarisznya,
sarokból kacsintó, színes pókok szövik.

Vizsgállok minden egyes arcot,
s vizsgázom. Nem hiszem magam Gullivernek!
Nem volt hajótörés, s e helynek
nem Liliput a neve, ha befogadtok.

Komoly pillanat. Néma vita.
Közben felvértyog az óravégi csengő.
Hja, a legszebb dráma is esendő:
itt elhúzta a csíkot az ifjak kara.

TEXT.9

Naplótöredék

1999. február 19. – Antonenko Mikiéknél a telefonkagylóba gitároztam bele az öttusa világbajnokságra írt indulómat, ami Bubik Pista pesti üzenetrögzítőjében kötött ki (szerinte az Sz. N. Tamásnál készült demo nem volt „egyértelmű”); sokáig reménykedtem, a végén a szokásos nemzeti „ordítógépek” énekeltek egy ál-himnikus slágert. Az irigység csúnya dolog.

március 5. – Nőnapon nincs tanítás az egyetemen. 10 grivnya Lizanecnek a Hungarológiai Központban¹⁴ tartott tanszéki nőnapra; ott volt egy fejes az egyetemről, nem győzték körbeudvarolni. (Új szó: dopábácsennya – vizionlátásra.)

13 A hrivnya ukrán pénznem. Jelentése „sörény”, vagyis olyan értéket képvisel akár egyetlen egysége is, hogy lovat lehet vásárolni belőle. A magyarok (szembesülvén a valós helyzettel) ironikusan „girnynak” emlegetik csak.

14 A Hungarológiai Központ 1988. január 14-én alakult meg a Magyar Filológiai Tanszék bázisán, az Ungvári Állami Egyetem rektorának rendelete szerint (annak a szerződésnek az értelmében, amelyet 1987. Október 21-én a Magyar Népköztársaság Művelődési és Oktatási Minisztériuma, valamint a Szovjetunió Felső- és Szakközponttársasági Minisztériuma írt alá). Az intézmény tudományos, szervezési, pedagógiai és információs központként működik. (ld. 12. lábjegyzet)

- március 15.* – Bemutató órát kellett tartanom a III. évfolyamon a 2. órában (pára); Lizanec professzor úr az értékelésében kifogásolta a „kitérőket” (Nietzsche nyelvelmélete, Freud biográfiája); 3. órában ünnepség.
- március 19.* – Illényi Éva riportot csinált velem az Ungvári Rádiónak. (Új tanár a tanszéken!)
- április 1.* – Ágoston Lajost meg akartam hívatni a KISZ-be (Kárpátaljai Ifjúsági Szövetség), hogy talán tartana ott egy gazdasági előadást az érdeklődőknek; három hétig készítettem elő a dolgot, már az ukrán nyelvű meghívót is elküldtem, de ő az utolsó napon telefonált, hogy most veszi észre: lejárt az útlevele.
- április 27.* – Vaszócsik Vera docens asszony bemutató órája Babitsról. Bírálata tanszék részéről: halkán beszél.
- április 28.* – Antonenko Mikivel meglátogattuk Szemán öcsit, a festőt. Ő Ungvár piktúrájának fenegyereke, évtizedekig mellőzték extravágáns stílusa miatt. Hegedűsné Dékány Magdi (hódmezővásárhelyi kultúrreferens) biztatott fel, hogy tárlatot rendezne ungvári festők alkotásaiból, szereznek hát néhányat, nevet és ígérvényt. Amikor betoppantunk, Szemán öcsinél épp lakás-átalakítás folyt, a mesterek fenekestül felforgatták a szobákat. Azért elsörögzettünk, Öcsi szidta a kontárokat, akik a „szájukkal” festenek. Távozásunk után mesélte el Miki a legendát, hogy Öcsinek az amerikai rokona limuzint akart küldeni, de állítólag csak úgy fogadta volna el, ha sofőr is jár vele.
- április 29.* – Bagu Lacival találkoztam a KMKSZ-ben délután kettőkor; anyagot kér a Véletlen Balettnek, valami tanulmányfélért. Előtte egy kiállítás megnyitón futottunk össze, hírből már ismert. Ezen a tárlaton találkoztam először Vári FABIÁN Lászlóval is (érzékeny, sérülékeny, keserűségre hajlamos ember).
- május 24.* – A Gazdasági Hivatalba kellett mennem fizetésigazolásért; fiatal munkatársak ültek meglepően modern számítógép előtt (kontra lerobbant falak).
- szeptember 6.* – A vonaton elvették az útleveletem, majd visszaadták.
- szeptember 7.* – Toronyiné Ilonka, a külügyi osztály vezetője haza akar küldeni Magyarországra, mondván: minek jöttem, amikor a két államnak nem sikerült megegyeznie a vendégtanári csereszerződés ügyében. A háttérben őrült huzavona folyt, kíváncsi megfigyelőjévé váltam saját sorsomnak. Tverdota Gyuri megnyugtatót, tegyem, ami eddig is a dolgom volt. Hát jó!

- szeptember 13.* – Vérvételre kellett mennem (AIDS-teszt), hogy hallgatók közé mehessek. Ekkor vált világossá számomra, hogy maradhatok. Az idősnővér szétbőködte a vénámat. (Életemet és véretem...)
- szeptember 24.* – Megkaptam a dovidkát. Létezem.
- szeptember 13.* – Megbeszélés a 10. számú Dayka Gábor Gimnáziumban (hospitálás két hallgatónőnél: Pcsolinszky, Csuka). Igazi multikulturális közeg, a diákok és a tanárok is valami kevert nyelven beszélnek. A faluból jöttek szépen beszélnek magyarul, elég magányosak, nem győzik meghúzni magukat. Árpa Péter igazgató úr valójában kulturpolitikai kötéltnáncos. Egy óriási bajuszba mondja bele minden bűját.
- 2000. január 7.* – Találkozásom Nagy András Levente miniszteri biztos úrral¹⁵ a Márton Áron Kollégiumban (állás kéne); három óra hosszat várok rá, eközben odajöttek hozzám a munkatársai egy ukrán nyelvű szöveggel, hogy javítsam ki, mert én ugyebár Ungvárról jöttem. (Székesfehérváron meg mindenki erdélyi menekültnek hitt, amikor Vásárhelyt emlegettem, ahonnan el akarok jönni, mert Marosvásárhelyre gondoltak, s nem Hódmezővásárhelyre.) Ennyire látszanék rajtam?
- január 9.* – Mikiéknél „kutya”-t ettem (főtt búza mézzel és mákkal), helyi specialitás.
- január 10.* – Változásokat vezettek be az egyetem szervezetében, vezetésében (lényege a szigorítás); a dékán őrlődik az ultraortodox, RUH-os (ukrán nacionalista tömörülés) tanszékvezetők és a nyugati modellektől ihletett rektorátus között. Cikket kérnek tőlem a Lizanec emlékkönyvbe (5–8 oldalt), mire én felajánlottam azt az írást, amit a Véletlen Balett visszautasított (Bágu szerint kollektív döntés volt). [Dolgozatom végül is az Acta Hungaricában jelent meg.]
- január 17.* – 55 éves az UAE, fényképezkedés a tanszéken. Este iszonytató hőésés, telefonáltam Antinak, az állandó taxisofőrömnek, hogy szerintem kétséges, tudunk-e menni Csapra. 3/4 12-re beszéltük meg, hogy följön értem az egyetemre.
- január 18.* – Anti nem tudott feljönni a kocsijával a kaptatón, én gázoltam, bukdácsoltam, csúszkáltam a Veszélka elé (ungvári élelmiszerbolt), ott várt rám a parkolóban. Míg a kollégiumtól aláereszkedtem, minduntalan fenékre akartam esni a jeges járdán. Így értettem meg a Véletlen Balett jelentését.

15 A szerzőnek a hatalomhoz való viszonyát jelzi, hogy Gál András Levente miniszteri biztost 'Nagy'-nak nevezi. A szerk.

- február 14.* – Vége a vasutassztrájkknak, most már mehetnék Ungvárra. [Utólag tudtam meg, hogy lemaradtam a helyi konferenciáról, a 23. felolvasó lettem volna. Az utolsó.]
- február 16.* – Érkezés Ungvárra; este vacsora Balla D. Károlyéknál („menü”: túrós nokedli pörccel, pezsgő).
- február 19.* – Antonenko Mikiéknél ebédeltem. Édesanyja egy tüneményes magyar zongoraművész, édesapja ukrán, karmester Ungváron. Az ebéd végeztével kezembe nyomtak egy üveg Sztjopa féle bort. Sztjopa kibogozhatatlan származású életművész és ezermester, kisebb munkákat vállal az Antonenko családnál.
- február 21.* – Negyven hrivnyát kaptam a tanártovábbképzésen tartott előadásaimért. Jól jött.
- február 27.* – Anfiszka (öreg, gyanakvó macska) össze-vissza piszkította Mikiék lépcsőházát. [Azóta kimúlt szegény pára.]
- március 15.* – Én tartottam a beszédet a tanszéki ünnepségen; utána poharazgatunk, eszegettünk a „tanáriban”, a hangulat oldott volt, míg Horváth Katalin docens asszony, Kati néni be nem olvasott Lizanecnek. Mert hát ő a főnökhöz is szigorú tud lenni. Ebéd Mikiéknél: húsleves, pörkölt rizzsel, savanyú káposzta, kávé, martini. A városi ünnepségen Dupka felolvasta az ungvári 12 pontot, Kovács Miklós pedig három követelést fogalmazott meg: állítsák helyre a vereckeik emlékművet, Kárpátalja kapjon közigazgatási autonómiát, és a magyar diákok részesüljenek állami támogatásban. A körbenállók többsége azt leste a szemé sarkából, hogy ki van ott.
- március 23.* – Leszja (Lizanec professzor tanszéki titkárnője) bevallotta nekem, hogy pszichológus akar lenni. Mostanában rendszeresen fordít magyarról ukránra, Barna bácsi látta el munkával, amit hol fizetnek, hol nem. A lefordítandó könyv arról szól, hogy a Biblia történetei tulajdonképpen idegen, csillagközi lények látogatását beszélik el áttételesen. Leszja sokat nevetett a hipotézisen. Egyébként is sokat nevetett, vidám, melegszívű teremtés volt. A jó ukrán.
- március 24.* – Ma kikapcsolták a központi fűtést.
- március 25.* – PISZ (Pánsíp Irodalmi Szalon) Balla D. Károlyéknál. Károly és Éva kitűnő emberek, nagyon megszerettem őket.
- március 27.* – Egyik tanítványom, Borbély Sándor meghívott Beregszászba. Fényképeket mutatott a szobrairól, bár szerintem más művészeti ágban is voltak próbálkozásai. Érzékeny, értelmes, tehetséges fiú. Azt is megtudtam, hogy rokona Kiss Ferencnek, aki Szegeden volt tanszékvezető,

s Kosztolányiból mindent tudott. [Sajnos Borbély Sanyit azóta sem látogattam meg.]

március 28. – A 2–3. órapáromat a debreceni néprajzos, Bartha Elek tartotta.

Az egyetem egy választékosan berendezett vendégszobát bocsátott a rendelkezésére, míg egy héten keresztül órákat ad a tanszéken. A rektorátus persze nem tudta elintézni, hogy a professzori vendégszobában meg-hosszabbítsák a fűtési időnyt, így Bartha kolléga alaposan kifázott.

április 3. – Csoda történt, a tanszék ellátmányt kapott. Leszja 150 hrvnyáért (egy havi docensi fizetés!) vásárolhatott irodaszereket. Eddig az összes luxus egy koreai vagy kínai fénymásoló volt, amit magyar támogatásból kaptunk, igen furcsa körülmények között. Küldtek egy (de feltehetően nem szocialista-távolveleti) berendezést Magyarországról, ami hónapokig állt a határon, s mire a Magyar Filológiai Tanszékre ért, egy „gagyi” lett belőle.

április 10. – A hideg miatt elmaradtak az órák az UZSDU-n.

április 11. – Az egyetemen bevezetik a „hideg-órarendet” (csak az első két órapárt kell megtartani 11 órától).

április 12. – Rektori nyílt órámm lett volna II. évfolyamon, az 1. órapárban. Nem jött senki a rektorátusból; utólag mondták, hogy egy magyar matematikust bízta meg a feladattal, aki a tanszékén 1/4 állásban dolgozik, de onnan is sokszor hiányzik, és a rektorátusba sem jár be, és állítólag iszik, stb. 10 óra körül egy férfi állított be a tanszékre, mondván, hogy a matematikus falujabeli, és keresi. Gyanús, felettébb gyanús... Csilla hozott egy tiszteletpéldányt a megjelent disszertációjából Lizanecnek.

április 15. – A hideg csapból melegvíz folyt, és fordítva.

május 8. – Anti (Lőrinc Antal, állandó ungvári taxisom) Szentpéterváriba kapott szerződést fél évre, ezért Miki jött értem az állomásra a papájával.

május 18. – A dekanátus ajánlására meglátogattuk magyar diákjainkat a 4-es kollégiumban. Az épület előtt rendszeresen turkált néhány poca, még olyat is láttam, hogy az egyik agresszív kan megkergetett egy fiatal farkaskutyát. Azon a domboldalon, amire a szobám ablaka nézett, tehének és kecskék legeltek. Egyáltalán nem bántam, sokkal bukolikusabb volt így.

május 20. – PISZ Károlyéknál. Lengyel Tomi elvitte a novellám (Reneszánsz) kéziratát, de ez sem jelent meg a Véletlen Balettben.

június 30. – A vizsgaidőszak vége + lejárt az ukrán vízumom; irány Magyarországra.

TEXT.10

Kortársat, gondolom, aligha érhet nagyobb szerencse, mint egy új irodalom (generáció? csoport?) kiválásának in vivo tanulmányozása, tehát a legjobbkor érkeztem Ungvárra. De a szerencse forgandó (lám, milyen igazak a közhe-lyek!), s ez a minden szempontból kiváló írőcsoport demonstratív, lapalapítás-sal egybekötött igénybejelentésével egy időben zárta le a Kárpátaljáról való kiköltözésének láncolatos, intim históriáját. Miközben én Magyarországot Kárpátaljára cseréltem, azonközben ők Budapestre települtek „testületileg” és/is „lelkületileg”. Maradtak volna a fenekükön! – hullámzik át rajtam az „önzőzés”, de már félúton vagyok a felismeréstől, hogy ugyanis én sem maradtam a fenekemen: az irodalmár és az irodalom újfent zéró összegű játsz-mában licitálta ki egymást. (Ugyanez antik kontextusban: míg itt vagyok, nincs itt a halál, ha eljő, már én nem leszek itt.) Az új irodalmat hirdetőik, az „Ezer év óta nem volt itt semmi” örökösei elmentek Kárpátaljáról, az össze-visszabeszélés vádjából eztán csak egy vissza-beszélelő részt vállalva.

Kultúrtörténeti vis maior. A felfedező szenvedély elcsitul, és próbál boto-
kat vágni az elkésett bölcsességek szomorú erdejében. Azokkal kell – úgy
istenigazából – eltángálni a nyomokat. A hült helyet. Móresra (vagy valami
másra) tanítani a hiányt, körberajzolni az árnyékot, netán beletapsolni a gene-
rálpauzába, mintha volna még szerző, és számítana a jelenlét. Jobb híján tapo-
gathatom (babrállhatom?) a nem-jelenlét irodalmának dimenzióit, vagyis
szemlélatomást visszakaptam a feladványomat. Mégis miért vagyok Ungvá-
ron, mi az, hogy Kárpátalja, vámvizsgálat és büfékocsi? Messzire. Vezető. Kér-
dések (bizony, bizony...). Mint az enfarkába harapó kélgyó: utolérte magát
a távolság, nem számíthatunk külső segítségre, és megszűnt a különbség a kér-
dések és a válaszok között. Ez idő szerint csak a hiány biztos. Isten áldja
a „négyek bandáját”,¹⁶ hogy mégis helyzetbe hoztak, hagytak maguk után egy

16 (Lengyel Tamás) Az mindenképpen közös, hogy mások vagyunk, mint a korábbi generá-
ció, tehát az a nemzedék, aki elsősorban arról írt, hogy milyen jó, hogy Kárpátalján magya-
rul lehet beszélni vagy milyen rossz, hogy nem lehet, és hogy mennyire kell szeretni a kár-
pátaljai hazát, mert nekünk nem ez a témánk. Másról írunk, olyan dolgokról, amik szemé-
lyesen minket érdekelnek, nem próbálunk megváltani semmilyen világot, magunkkal va-
gyunk elfoglalva, és mindenki a maga nyelvezetével próbálja ezt visszaadni.

(Pócs István) ...Nincs olyan, hogy kárpátaljai irodalom. Én azt gondolom, hogy nem is kell
csinálni ilyet. Amit csinálni kell, az az, hogy – bár lehet, hogy mi kárpátaljaiak – nekünk jó
irodalmat kell csinálnunk.

értelmezésre vágyó csonka kis konkrétumot, egy az irodalomcsinálás konyhahulladékának tetsző élet-nyesedéket. Az apropó, mint a cövek áll a valóságban. Tehát mindent kibír.¹⁷

(*Cséka György*) Abban különbözünk a korábbi generációktól, hogy mi csak irodalomban gondolkozunk, és nem figyelünk, már amennyire ez lehetséges, semmiféle irodalmon kívüli szempontokra, nem erősítjük, finoman szólva, azt a költészeti vonalat, ami minden kisebbségi irodalomnál nagyon elharapódzott, és még most is tartja magát, ami a kisebbségi létről szól, a nyelvről, az anyanyelvről, és mindenféle ilyen általános és üres fogalmakról, amiről én azt gondolom, hogy olyan, mintha egy hal állandóan arról filozofálna, hogy milyen a vízben úszni. Tehát azt el kell fogadni mint adottságot, hogy itt élünk, és írni kell jó dolgokat.

(*Bagu László*) 90–94-ig, a naiv időszakban, úgy gondoltam, hogy nincs fontosabb annál, mint magyarnak lenni, és úgy gondoltam, én is erről fogok írni. De később kigyógyultam ebből a gyermeki naivitásból, és tisztán úgy láttam a dolgokat, ahogy vannak. Mára úgy vélem, a magyarságról úgy írjunk, hogy ne legyenek benne elhasznált fogalmak, és ne legyen benne az, hogy magyar. A megbotránkoztatás nem cél, hanem eszköz, mert valamit ki akarunk fejezni, s most már nem 1800-at írunk, nem a holdról kell verset írni, hanem az egész XX. század végének, a XXI. század elejének a hangulatát kell kifejezni, amit érez az ember. Nem forradalomra kell buzdítani, hanem az intellektus beszorultságát kell kifejezni.

(Az idézetek forrása: Beregszászi Eleonóra: Új alkotói törekvések az 1990-es évek kárpátaljai magyar irodalmában. Diplomamunka, Ungvár, 1999.)

17 Kovács Imre Attila: Éretlen bagett. *Acta Hungarica*, 2000